

BOEKBESPREKING

Lawrence O. Gostin & Benjamin Mason Meier, Foundations of Global Health & Human Rights

Prof. mr. A.C. Hendriks*

'Human rights are essential to global health', aldus de introductie van dit voor gezondheidsrechtjuristen bijzonder waardevolle boek. Beide redacteuren van deze bundel weten waarover zij spreken. Zij hebben een jarenlange staat van dienst aangaande het interdisciplinaire onderzoek naar de verbanden tussen mensenrechten en publieke gezondheid, in het boek veelal aangeduid als 'global health'. In lijn met de internationale traditie hebben zij het recht op gezondheid niet versmald tot een recht op zorg, maar opgevat als een alomvattend recht dat op landen zowel negatieve verplichtingen (onthoudingsplichten) als positieve verplichtingen legt (plichten om maatregelen te nemen ter bescherming en bevordering van de gezondheid). Wat dit en andere aspecten betreft, bouwt dit boek voort op het door beide redacteuren in 2018 bij Oxford University Press gepubliceerde boek *Human Rights in Global Health: Rights-Based Governance for a Globalizing World*.

Deze interdisciplinaire achtergrond en werkwijze van de Amerikanen Gostin en Meier zijn herkenbaar in het boek over globale gezondheid en mensenrechten, zoals dat in september 2020 is uitgegeven. Hoewel het merendeel van de 36 auteurs afkomstig is uit de Verenigde Staten, dan wel een ander grotendeels Engelstalig land (Canada en het Verenigd Koninkrijk), zijn er ook auteurs uit landen als Taiwan, Zwitserland en Nederland – te weten professor Toebes uit Groningen. Deze wellicht wat eenzijdige insteek qua nationale afkomst doet geen afbreuk aan het boek, ook al zijn de in het boek

genoemde 'case studies' wellicht wat veel afkomstig uit de Verenigde Staten.

Maar ik loop op de zaken vooruit. Want wat is de insteek van dit twintig hoofdstukken omvattende boek? En tot wie richt dit boek zich? In antwoord op de laatste vraag: dit boek tracht kennis met betrekking tot de rechten van de mens over te brengen aan gezondheidswerkers en diegenen die voor gezondheidsbeleid verantwoordelijk zijn. Omgekeerd trachten de redacteuren relevante gezondheidsrechtelijke kennis en ervaring toegankelijk te maken voor juristen en anderen beroepsgroepen dan medici. Dit verklaart ook waarom het boek hoofdstukken van zowel medici als juristen bevat, vaak in de vorm van een auteurskoppel dat beide disciplines beslaat. Dat laatste is mijns inziens een geslaagde insteek, omdat aldus de terminologie voor beide beroepsgroepen toegankelijk is. Dat is alleen al daarom van belang, omdat het boek handvatten tracht te bieden voor medisch en juridisch onderwijs – in veel landen inmiddels op interdisciplinaire opleidingen aangeboden. Deze op het onderwijs gerichte insteek spreekt ook uit de eenduidige terminologie – iets dat bij bundels met meerdere auteurs nogal eens te wensen overlaat – en de lijst met discussievragen aan het eind van ieder hoofdstuk. Aan dit laatste moet wel worden toegevoegd dat het boek geen antwoorden bevat op die vragenlijsten – ze zijn bovenal voor aanscherping van bepaalde thema's bedoeld.

Het boek *Foundations of Global Health & Human Rights* bevat een woord vooraf van Tedros Adhanom Ghebreyesu (directeur-generaal van de Wereldgezondheidsorganisatie), een zeer instructieve inleiding en is verder opgebouwd rond vier thema's. In Deel 1,

* Aart Hendriks is hoogleraar gezondheidsrecht aan de Universiteit Leiden.

dat vier hoofdstukken bevat, worden de belangrijkste normen en beginselen aangaande mensenrechten en globale gezondheid toegelicht. Voor zover mensen die verbanden in twijfel trekken, is dit deel van harte aan te bevelen, ook door de toegankelijke schrijfstijl en de grondige achtergrondinformatie. In Deel 2 wordt aan de hand van vijf hoofdstukken op enigszins abstracte wijze ingegaan op de implementatie van mensenrechten, inclusief de vraag van de verantwoordelijkheid daarvoor. Dit deel geeft een mooi en actueel overzicht, maar termen als *monitoring*, *governance* en *accountability* worden echter geenszins eenduidig uitgelegd tussen en binnen landen. Niettemin komt duidelijk uit de bijdragen in dit deel naar voren dat gezondheid – en in het bijzonder globale gezondheid – door veel factoren én (rechts)personen wordt beïnvloed. Eigenlijk spreekt uit dit deel ook heel duidelijk dat het bestrijden van armoede en goed onderwijs wellicht de belangrijkste voorwaarden zijn om een gezond leven te kunnen leiden. Deel 3, dat eveneens vijf hoofdstukken omvat, gaat op meer concrete wijze in op de eigentijdse toepassing van mensenrechten op vraagstukken aangaande globale gezondheid. Daarbij moet worden gedacht aan besmettelijke ziekten, chronische aandoeningen en handicaps, en het recht op water. De eerder genoemde Toebes gaat samen met Patterson in op niet-overdraagbare ziekten, zoals roken en obesitas. Maar ook cardiovasculaire aandoeningen, kanker en diabetes behoren tot deze categorie aandoeningen. Toebes en Patterson wijzen op het belang van deze aandoeningen (aan 70% van het totaal aantal doden ligt een niet-overdraagbare ziekte ten grondslag), de noodzaak tot meer systematisch beleid en globale normen, alsmede de invloed die van armoede en bepaalde industrieën uitgaat om mensen toch minder gezonde voedingsmiddelen te laten nemen en leefstijlen te laten leiden. Deel 4, dat zes hoofdstukken beslaat, betreft het onderwerp ‘nieuwe uitdagingen’. Onder dat laatste valt tamelijk veel, waaronder het recht op ontwikkeling, internationale handel en klimaatverandering. Dit deel heeft aldus bovenal het karakter van een inijkje in voorbeelden die voor

globale gezondheid van belang zijn, zonder uitputtend karakter.

Eerder gaf ik aan het boek *Foundations of Global Health & Human Rights* waardevol te vinden voor gezondheidsjuristen. De redacteurs en auteurs van dit boek maken de dwarsverbanden tussen gezondheid en recht met betrekking tot actuele en toekomstige vraagstukken op haast speelse wijze duidelijk. Dit alles voorzien van een mooi notenapparaat, illustratieve casestudy's en vragenlijsten.

Of dit boek makkelijk gebruikt kan worden in het onderwijs is evenwel de vraag. Mijn verwachting is dat het juridische, medische en interdisciplinaire onderwijs veel baat kan hebben bij de meer algemene hoofdstukken, zoals de Inleiding en Deel 1, maar dat de keuze voor meer specifieke hoofdstukken afhankelijk is van de opzet van het onderwijs. Wat jammer is – en dat is geenszins een verwijt aan de redacteurs of auteurs – is dat dit boek net te laat (of te vroeg) verschijnt. Inmiddels heeft COVID-19 de wereld al maanden in zijn greep en dit boek gaat geheel aan deze pandemie voorbij. COVID-19 toont net als ziekten die wel in het boek worden besproken – waaronder hiv/aids, ebola en tbc – aan dat Staten niet altijd weten hoe zij mensenrechten en gezondheid met elkaar op juiste wijze kunnen combineren. De insteek is daarbij ook lang niet altijd op globale gezondheid gericht, maar bovenal op de gezondheid van het eigen land. Denk daarbij aan de pogingen die landen doen om voor zichzelf een vaccin te ontwikkelen en het afsluiten van de grenzen voor personen uit risicogebieden. Doordat het boek voorbijgaat aan COVID-19 bevat de bundel evenmin aanwijzingen voor het soort maatregelen die vanuit mensenrechtenoogpunt noodzakelijk en gerechtvaardigd zijn. Dat is in het geval van COVID-19, maar ook bij andere besmettelijke ziekten, van groot belang omdat veel landen worstelen met het beperken van individuele grondrechten omwille van de algemene grondrechten van anderen. Tegelijkertijd laat dit boek zien dat de wereld geconfronteerd wordt met veel meer gezondheidsrechtelijke vraagstukken dan COVID-19 en dat de oorzaken daarvan soms weinig tot niets te maken hebben met virussen, gezond-

heidszorg of gezondheidsbeleid. Ook dit laatste is van belang voor ons om te weten, omdat het gezondheidsrecht zich in het 'oude normaal' veelal leek te richten op zaken als de toegankelijkheid, betaalbaarheid en kwaliteit van zorg, maar de gezondheid van mensen door veel meer zaken wordt beïnvloed. Hoe die gezondheid van iedereen kan worden bevorderd en welke beperkingen daarbij aan mensen mogen worden opgelegd zijn vragen waarop *Foundations of Global Health & Human Rights* geen pasklare antwoorden geeft, maar die mede met behulp van dit boek de komende jaren nader moeten worden beantwoord.